

‘Büyük Anlatısını’ Arayan “Savaş”: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

A "War" without a 'Master Narrative': The 1974 Cyprus Peace Operation

<https://doi.org/10.52792/tws.1097991>

Serhat GÜVENÇ

Araştırma Makalesi

¹ Prof. Dr. – Kadir Has Üniversitesi İİSBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

 ORCID: 0000-0001-5733-7737

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Serhat GÜVENÇ

E-posta/E-mail:

serhatg@khas.edu.tr

Geliş tarihi/Received:

03 Nisan 2022

Revizyon talebi/Revision Requested:

09 Nisan 2022

Son revizyon /Last revision:

10 Nisan 2022

Kabul tarihi/Accepted:

23 Nisan 2022

Atıf/Citation:

Güvenç, Serhat. “Büyük Anlatısını” Arayan “Savaş”: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı”. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 3, no. 1 (2022): 14-31.

Özet

Büyük çatışmalar, toplumların ve kurumların belleklerinde kalıcı ve dönüştürücü etkiler bırakır. “Barış Harekâtı” olarak adlandırılmakla birlikte 1974 yılında Türkiye’nin Kıbrıs’a askeri müdahalesi devletlerin esasen taraf olduğu silahlı çatışmalara bir örnektir. Kıbrıs Barış Harekâtı tarih yazını henüz bir büyük anlatı, yani alternatif yorum ve temsillere yer bırakmayacak denli baskın, tekil bir anlatı ortaya koymamıştır. Bu tarih yazını büyük ölçüde yayınlanmış anılara dayanmaktadır. 1974’ten günümüze mevcut yazını önemli ölçüde şekillendiren üç eser ve bir siyasi gelişme söz konusudur. İlk eser 1975’te gazeteci Mehmet Ali Birand’ın yayınladığı *Otuş Sıcak Gün* adlı kitaptır. İkinci önemli eser 1989’de harekâtın 15nci yıl dönümünde Orgeneral Bedrettin Demirel’in *Cumhuriyet*’te yazdığı dizisi olarak yayınlanan anıdır. Bu anılarla suskunluk duvarında ilk gedik açılmıştır. Duvarı yıkan gelişme ise 2004 yılında Annan Planı’nın Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilmesidir. 1974’te çözüme kavuşturulduğu varsayılan bir konunun aslında halledilmediğinin anlaşılması, “1974”ü Türk kamuoyuna ve özellikle genç kuşaklara hatırlatmaya yönelik yayın patlamasına yol açmıştır. Büyük anlatının iskeletini askeri ayrıntılarla besleyen üçüncü eser Korgeneral Muzaffer Sever’in 2010’da yayımlanan *20 Temmuz 1974 Kıbrıs: Bilmeyen Gece* kitabıdır. Herhangi bir savaşın ya da silahlı çatışmanın büyük anlatısının omurgasını genellikle resmi askeri tarih yayınları oluşturur. Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda henüz böyle bir yayın ortaya konmamıştır ya da konamamaktadır. Ayrıca harekât, güncel iç ve dış siyasi ihtiyaçlar çerçevesinde sürekli revize anlatılara tabi tutulmaktadır. Zaten yeterince pekişmemiş bir anlatı, hızlı jeopolitik gelişmelere ayak uydurma zorunluluğu nedeniyle yeniden üretilememektedir. Sonuç olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı 50nci yıldönümünün eşliğinde hala bir büyük anlatıdan yoksun kalmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Askeri tarih, askeri tarih yazını, Soğuk Savaş

Abstract

Major conflicts leave lasting and transformative impacts on social and institutional memories of the belligerents. Although it is officially labeled as “the Cyprus Peace Operation,” Turkish military intervention in 1974 is a case of inter-state armed conflict. The historiography on the 1974 Turkish military intervention has failed to produce a master narrative, a dominant and singular narrative that leaves little, if any, room for alternative accounts or representations. The existing account of the conflict draws largely on published memoirs of Turkish war veterans. It is possible to identify three publications and a political development that have shaped this narrative. First is a book by prominent Turkish journalist, Mehmet Ali Birand in 1975, the Thirty Hot Days. Second work was the publication by the Cumhuriyet daily of the memoirs of a divisional commander, Bedrettin Demirel on 15th anniversary of the war. These memoirs indeed marked the end of the long “silence” on the issue in Turkey. The Turkish Cypriots’ support for the UN plan for the unification of the island in 2004 under the Annan Plan served a harsh reminder to those who considered the Cyprus problem solved for Turkey. A new round of publications was aimed at re-educating the public on the war in 1974. Finally, a staff officer in 1974, Lieutenant General Muzaffer Sever, wrote a book packed with previously unavailable planning and operational details of the intervention in 2010. Official military history volumes generally provide the backbone for emergence of the master narrative of a major armed conflict. No such official work has been published in Turkey yet, either by choice or necessity. Moreover, the existing narrative has been modified and revised several times to align it with the changing domestic and international political contexts. Hence, such an underdeveloped narrative cannot be reproduced due to the need to keep in step with fast-evolving geopolitical conditions. Hence, after half of a century later, the master narrative of Turkey’s 1974 military intervention remains largely untold.

Key Words: Military history, military historiography, Cold War

GİRİŞ

Büyük çatışmalar, toplumların ve kurumların belleklerinde kalıcı ve dönüştürücü etkiler bırakır. Savaş ve bellek bağlantısını ele alan literatür daha çok savaşların ulusal kimliklerin inşasına katkısı üzerine yoğunlaşmaktadır.¹ Kıbrıs Barış Harekâtı coğrafya, kapsam ve süre bakımından ulusal kimlik oluşturuvcu savaşlara göre sınırlı bir çatışmadır. Mahdut süreli ve hedefli denizaşını harekât niteliği taşımaktadır. Bu açılardan İngilizlerin Falkland Savaşı ile aynı kategoride düşünülebilir. Zaman ve mekân bakımından sınırlı oluşu nedeniyle Kıbrıs Barış Harekâtı’nın, ulusal kimliğin inşasına katkısı da sınırlı olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti’nin dağılmasından sonra sürekli “savunmada” kalmış bir “ulus”un uluslararası kimliğini yeniden ve daha yüksek bir statüde tanımladığı görüşü yaygın kabul görmektedir. Ayrıca 1974 öncesinde Türkiye adaya iki kez müdahale etme tehdidinde bulunmuştur. 1964 ve 1967 krizlerinde bu tehditlerin hayata geçirilememesi kamuoyunda düş kırıklığına yol açmıştır. 1974’te müdahalenin nihayet gerçekteşmesi ile bu düş kırıklığının üstesinden gelinmiştir. Bir anlamda toplum açısından Türkiye’nin uluslararası konumunu/statüsünü yeniden tanımlamıştır.

Bu çalışmada 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’na ilişkin büyük anlatının (*master narrative*) henüz oluşmadığı savından hareketle, basılı eserler ve anılar üzerinden harekâta dair tarih yazınının gelişimi ve dönüşümü incelenecektir. Bu çalışmada, büyük anlatı, bir tarihsel olaya dair alternatif yorum ve temsillere yer bırakmayacak denli baskın, tekil bir anlatının varlığı anlamında kullanılmıştır.² Savaşlar, ya kendi başlarına bir büyük anlatı oluşturmakta ya da ulusların büyük anlatılarının önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.³ Savaş/silahlı çatışma ve bellek ilişkisi üzerine yapılmış çalışmalar ağırlıklı olarak uzak tarih denebilecek olayları ele almaktadır. Araştırmalar tek bir ulusa odaklandığı gibi bazen birden çok ulusun dahil olduğu savaşlara ilişkin anma ve bellek pratikleri de karşılaştırılabilmektedir.

“Barış Harekâtı” olarak adlandırılmakla birlikte 1974 yılında Türkiye’nin Kıbrıs’a askeri müdahalesi devletlerin esasen taraf olduğu silahlı çatışmalara bir örnektir. Bu açıdan siyaset, dış politika ve nihayet ordu üzerinde dönüştürücü etki yaratmıştır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ulusal hedeflere erişmek amacıyla ilk kez askeri güce başvurmuştur. Büyük ölçekli silahlı çatışmalar devletler, toplumlar ve kurumlar üzerinde dönüştürücü etkiler yaratır. Kıbrıs Barış Harekâtı’nın ilk örnek olma niteliği müdahalenin toplumsal ve kurumsal bellekte derin ve kalıcı bir iz bırakması için başlı başına yeterlidir.

Savaş denizaşını bir coğrafyada cereyan ettiğinden anımsama ve anma pratiklerinde mekân unsuru ister istemez geri planda kalmaktadır. Her ne kadar Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için görece kolay erişilebilir bir ülkeyse de, Çıkarma Plajı ve şehitlikler dışında harekâtın önemli coğrafi işaretlerini ziyaret etmek sıradan ziyaretçi için kolay değildir. Dolayısıyla bellek ve mekân arasındaki bağ zayıf kalmıştır. Ancak son dönemde bu bağın tazelenmesi/güçlenmesine dönük çabaların arttığı gözlenmektedir. Örneğin, harekâtın 45.

¹ Andrews, M., C. Bagot-Jewitt, ve N. Hunt, “Introduction: National memory and war”, *Journal of War and Culture Studies*, 4/3, (2011): 283 – 288.

² Bkz. Matt Sheenan ve Annie Neimand, “Science of Story Building: Master and Counter Narratives,” *Science of Story Building* (10 Mayıs 2018), <https://medium.com/science-of-story-building/science-of-story-building-master-counter-narratives-1992bec6b8f> (erişim 19.03. 2022).

³ James V. Werstch, *Voices of Collective Remembering*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004): 4.

yıldönümünde *Kocatepe* muhribinden kurtulan denizcilerden halen hayatta olanlar ilk kez topluca Kıbrıs’ı ziyaret etmiştir. Benzer biçimde 1964 Krizi sırasında uçağı düşürülerek şehit edilen Cengiz Topel için yapılan anıt yeniden düzenlenmiş ve Savunma Bakanı’nın katıldığı bir törenle açılmıştır. Öte yandan 2019 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı Muharebe Alanları Turu ilk kez gerçekleştirilmiştir. Harekâta katılan gazilerin anlatımıyla muharebe alanlarında yaşananlar katılımcılarla paylaşılmıştır. Bu geziler de büyük anlatının büyük ölçüde eksik kalan mekânsal bağlantısını da sağlamaya adaydır.

Kıbrıs Barış Harekâtı tarih yazını başlangıçta oldukça seçici ve zaman zaman kilit bazı siyasi aktörleri bile dışlayıcı bir özellik göstermiştir. Ancak zamanla dışlanan, ihmal edilen veya “suskunluğu” tercih eden aktörleri anlatıda yer bulamayan eserlerle ve hatta bu tür aktörler tarafından bizzat kaleme alınan anılarla harekâta ilişkin daha kapsayıcı bir anlatı taslağı uç vermiştir. 1974’ten günümüze büyük anlatı taslağını ölçüde şekillendiren üç önemli eser ve bir siyasi gelişme öne çıkmaktadır.

İlk eser 1975’de gazeteci Mehmet Ali Birand’ın yayınladığı *Otuş Sıcak Gün* adlı kitaptır.⁴ İkinci önemli eser 1989’de harekâtın on beşinci yıl dönümünde, *Cumhuriyet* gazetesinde yazı dizisi olarak yayınlanan Orgeneral Bedrettin Demirel’in anılarıdır. Erbil Tuşalp tarafından yayına hazırlanan bu anılarla suskunluk duvarında ilk gedik açılmıştır.⁵ Duvarı yıkan gelişme ise 2004 yılında Annan Planı’nın Kıbrıslı Türkler tarafında kabul edilmesidir. 1974’te çözüme kavuşturulduğu varsayılan bir konunun aslında halledilmediğinin anlaşılması, “1974”ü Türk kamuoyuna ve özellikle genç kuşaklara hatırlatmaya yönelik yayın patlamasına yol açmıştır. Büyük anlatının iskeletini askeri ayrıntılarla besleyen üçüncü eser Korgeneral Muzaffer Sever’in 2010’da yayımlanan *20 Temmuz 1974 Kıbrıs: Bitmeyen Gece* kitabıdır. Kitap hem daha önce bilinmeyen ayrıntıları ortaya çıkarmış hem de harekâta ilişkin hararetle bir tartışmayı da tetiklemiştir.⁶

İLK KONUŞANLAR

Birkaç istisna dışında resmi çevrelerde Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda başlangıçta bir **suskunluk** hâkim olmuştur. Genel hava Türk ordusunun adada bir zafere imza atmış olduğudur. Harekât sırasında yaşanan sorunlar sonucu etkileyecek boyutta olmadığından üzerinde tartışmaya da gerek duyulmamıştır. Harekâtın ilk yıldönümü vesilesiyle yayınlanan bir yazı dizisinde dönemin Başbakanı Bülent Ecevit’in dile getirdikleri bu düşünüşü yansıtmaktadır: “Ordumuz çok başarılı, çok disiplinliydi. Çıkarma en güç askerî harekât. Birçok handikaba rağmen bunu mükemmel bir biçimde başardılar. Kaldı ki biz harekâtın siyasi hedeflerine sınırlar koymuştuk. O sınırlar içinde kalmak durumundaydılar.”⁷

Harekâtı izleyen neredeyse 25 yıl boyunca herhangi bir resmi askeri tarih çalışması yayınlanmamıştır.⁸ Kurumsal bellekteki bu “**suskunluk**” iki nedene bağlanabilir. İlk neden

⁴ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, (İstanbul: Milliyet, Eylül 1975). Birand’ın kitabı 1987’ye dek 13 baskı yapmıştır.

⁵ Erbil Tuşalp, “Org. Demirel’in Anıları: Kıbrıs’a Nasıl Çıktık?” *Cumhuriyet*, (17-27 Temmuz 1989). Anılar Demirel’in vefatının ardından yayınlanmıştır.

⁶ Muzaffer Sever, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs: Bitmeyen Gece*, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2010).

⁷ Altan Öymen, “Ecevit Kıbrıs’ı Anlatıyor,” *Cumhuriyet*, (21 Temmuz 1975).

⁸ Türkiye’de resmi askeri tarih eserlerini hazırlayan ve yayınlayan Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler (ATASE) Başkanlığı’nın Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve nihayet Kore Savaşı üzerine yayınları bulunmaktadır. Ancak Kıbrıs Harekâtı konusunda hala bir resmi askeri tarih kitabı yayınlanmamıştır. Harekâta katılan bir gazi, Kıbrıs’ta yaşadıklarına dair ATASE’den ilk kez 1995 yılında bilgi talep edildiğini aktarmıştır. (E) P. Kd. Bnb. Haluk Üstügen ile görüşme (13 Ocak 2020), Beyoğlu, İstanbul. Bu da 1990’ların ortasına dek resmi bir anlatı inşa çabası olmadığına işaret

kamuoyuna kesin sonuçlu bir askeri zafer olarak sunulmasına rağmen harekât sırasında Türk ordusunun bazı zaaflarının gözlemlenmesidir. Bunlardan bir kısmı üzeri kolayca örtülemeyecek denli ciddi zaaflardır. Örneğin Türk muhribi *TCG Kocatepe*’nin Türk savaş uçakları tarafından yanlışlıkla batırılması gibi. Bu tür örneklerin kamuoyu ile paylaşılması TSK’nın saygınlığına zarar verebilir kaygısı baskın çıktı.⁹ Ayrıca harekâtı izleyen ABD silah ambargosu TSK’nın savaş gücüne ağır bir darbe vurmuştu. Ülkenin en güvenilir kurumlarının başında gelen TSK’nın başarısını gölgelememek adına “suskun” kalınması tercih ve telkin edildiği yine daha sonra yapılan yayınlardan anlaşılmaktadır.¹⁰

İkinci neden ise 12 Eylül 1980 askeri darbesidir. Darbe ve darbeyi izleyen dönemde TSK’ni merkeze konacak herhangi bir askeri ya da siyasi tartışmanın zemini kalmamıştır. Üstüne üstlük Kıbrıs Barış Harekâtı’na karar veren Başbakan Bülent Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan 12 Eylül sonrasında siyasi yasaklıdır. 1984 yılında harekâtın onuncu yıldönümü bu iki liderin adı bile anılmadan geçiştirilmek zorunda kalmıştır.

Öte yandan toplumsal belleği biçimlendiren popüler yayınlar harekâtı izleyen ilk yıl içerisinde başlamıştır. Daha önce belirtildiği gibi Mehmet Ali Birand’ın *Otuş Sıcak Gün* adlı çalışması Türkiye’de yayınlanmış ilk eserdir.¹¹ Akademik kaygılar güdülmeden, sıcağı sıcağına yazılmış bir değerlendirmedir. Birand, iki harekât arasında Cenevre’de yürütülen diplomatik müzakereleri *Milliyet* gazetesi adına izleyen bir gazetecidir. Bu sayede diplomatlar, komutanlar ve hükümet üyeleri ile yaptığı görüşmelere dayanarak bu kitabı hazırlamıştır. Birand’ın kitabı izleyen on dört yıl boyunca konu ile ilgili tek kapsamlı çalışma olarak kalmıştır. Ayrıca Kıbrıs Barış Harekâtı’nı ele alan müteakip çalışmaların da sadık kalmaya gayret edeceği bir anlatı çerçevesi (veya izlek) inşa etmiştir. Kitap büyük ölçüde harekâtın birinci aşamasındaki askeri gelişmelere ve Cenevre müzakerelerine odaklanmaktadır. Müzakerelerin başarısızlığa uğraması nedeniyle başlatılan ikinci aşama ise kitapta yer almaz. Zira harekâtın kaderi daha ilk aşamada belirlenmiştir. İkinci harekât ise askerî açıdan planlandığı gibi neredeyse pürüzsüz gerçekleştirilmiştir.¹²

etmektedir ATASE tarafından sadece Kıbrıs Barış Harekâtı’na katılan gaziler değil, Kore ve Güneydoğu’da görev yapan gazilerden de benzer talepte bulunulmuştur. ATASE yayınlarına bakıldığında, *Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları* adlı bir derleme olduğu görülmektedir. Bu derleme o dönemde görev yapan subaylardan toplanan anılardan oluşmaktadır. Anlaşılan bu uygulamanın şu ana yayına dönüşen tek örneği bu derlemedir. *Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Anıları*, (Ankara: ATASE Yayınları, 1999).

⁹ *TCG Kocatepe*’nin batmasıyla sonuçlanan taarruza katılan pilotlardan biri olan İsmail Meker, 1981’de Hava Harp Akademisi’nde okurken bu olayı kurmay tezi olarak yazmayı arzuladığını, ancak yazamadığını aktarır. İsmail Meker, *Kocatepe Batarken Cebennemde Ateş Kardeşliği*, (İstanbul: Verita Yayıncılık, 2019): 19. Eski Hava Kuvvetleri E. Orgeneral İbrahim Fırtına dahi Kıbrıs Barış Harekâtı’nın tarihinin henüz yazılmadığından şikâyetçi olmuştur. “Kıbrıs Barış Harekâtı’mız üzerinde bir çalışma sürdürmekteyim. Resmî belgeler henüz kullanıma açık değil. Söylentiler çeşitli, özellikle bir gemimizin kaybedilmesinde bize yöneltilen haksız suçlamalar, ağır ve ileri derecede. Ancak bunun böyle olmadığını belirten söylentiler, emareler ve akıl yürütmeler var... Kıbrıs Barış Harekâtı elbet bir gün yazılacaktır. Bunun doğru olması herkes için önemli bir gereksinimdir.” H. İbrahim Fırtına, *Alçalmadan Yükselenler: Komutanlar Anlatıyor*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020): 178 ve 190

¹⁰ Mehmet Remzi Gökhan, *Kıbrıs Barış Harekâtı’nda İlginç Olaylar*, (Ankara: Yeni Avrasya Yayınları, 2004): 165.

¹¹ Birand, *30 Sıcak Gün*. Birand’ın kitabı 1987’ye dek 13 baskı yapmıştır. Kitabın İngilizce baskısı da yapılmıştır. İngilizce baskı özgün metne göre özet sayılabilir. Ama Türkçe dışı bir dilde yazılmış ilk çalışmadır. Mehmet Ali Birand, *Thirty Hot Days*, (London: K. Rustem & Brother, 1985).

¹² Emekli Büyükelçi Tuncer Topur, Birand’ın hazırladığı kitap taslağını kendisine göndererek görüş talep ettiğini aktarmıştır. Topur’a göre *30 Sıcak Gün*, “tolere edilebilir” bazı olgu hataları dışında, gerçeğe sadık bir çalışmadır. E. Büyükelçi Tuncer Topur ile görüşme, 25 Şubat 2005, Yeditepe Üniversitesi, Kayışdağı yerleşkesi, İstanbul.

Uzunca süre Birand’ın dışında bir eser de yayınlanmayınca yazın, Birand’ın kitabı etrafında şekillenmiştir. Birand daha sonra yayınladığı *Dişet* adlı çalışmada Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle Türkiye’ye ağır bir bedel ödetildiği (Batı tarafından) ana temasını işleyerek temellerini attığı büyük anlatıyı da pekiştirmiştir.¹³ Bedel, Kıbrıs’a ilişkin söyleme bir hayli derin nüfuz etmiş bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs Barış Harekâtı anlatısına eklenen bedelden kastedilen, maddi ya da parasal kayıplar değil Harekât sırasında şehit düşen ve yaralanan askerlerdir. Harekâta ilişkin kitapların neredeyse tamamında Kıbrıs Barış Harekâtı şehitlerinin listesi bulunmaktadır.

Harekâta katılanlardan “suskunluk” sözü talep edenlerden biri de Komando Tugayı Komutanı Tuğg. Sabri Demirbağ’dır. Birliğinin mensuplarından “hatırat” namıyla herhangi bir şey yayınlamamalarını istemiştir. Daha sonra harekât hakkında kendisiyle yapılan bir görüşmede birkaç istisna dışında Tugay mensuplarının sözlerine sadık kaldığını memnuniyetle ifade etmiştir.¹⁴ Ancak bilinen ilk basılı hatırat Komando Tugayı’nda savaşa katılan bir askerın not defterinden esinlenmiştir. Askerlik görevi sırasında er ve erbaşlar arasında hatıra defteri tutma adeti yaygındır. Kıbrıs’a müdahaleye katılacakları belli olunca azımsanmayacak sayıda asker bu tür hatıra defterleri tutmaya başlamıştır.

İlk yayınlanan hatırat böyle bir defteri esas almaktadır. Kitapta yer alan bilgilere göre hatıratı yayınlayan Komando Tugayı 1. Tabur 3. Bölükten Çavuş Tekin Kadercan’dır. Ancak bu birlikle Kıbrıs Barış Harekâtı’na katılan bu isimde bir er ya da erbaş olmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan E. Bnb. Haluk Üstügen, kitapta adı geçen diğer kişi ve olayların gerçek olduğunu teyit etmiştir. 1978’de basılan kitabın adı *610 Gerçek Gün*’dür.¹⁵ Bu yayının üç önemli özelliği vardır. İlki sıradan bir askerın gözünden harekâtı yansıtan ilk çalışmadır. İkincisi kitapta gizlilik dereceli bazı bilgilere yer verilmesidir. Bunlar harekât zaman çizelgesi, katılan birlikler, personel sayısı ve zayıat gibi kamuoyu ile kitapta yer aldığı ölçüde paylaşılmayan bilgilerdir. Üçüncüsü ise yazarı (her kim ise) kitabı kendi imkânları ile yayınlamışa benzemektedir. Daha sonraki örneklerde de aynı durum gözlenecektir. Kıbrıs Barış Harekâtı’na ilişkin anılar, eğer çok yüksek rütbeli ve/veya harekâta üstün başarı göstermiş bir komutana ait değilse, yayıncı bulunamadığı için yazarın kendi imkânları ile basılmıştır.

12 EYLÜL SUSKUNLUĞU

1980’e dek Birand’ın kitabı dışında, tek tük makaleler yayınlanmıştır. Ancak bunlar çoğunlukla bireysel ya da bazı küçük birliklere ilişkin kahramanlık öykülerine yoğunlaşmış; analiz içermeyen çalışmalar olarak kalmıştır. Bu çalışmaların yayınladığı mecralar arasında, askeri dergiler¹⁶,

¹³ Mehmet Ali Birand, *Dişet: Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Uluslararası Pazarlıklar (1974-1980)*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978).

¹⁴ Mehmet Remzi Gökhan, *Kıbrıs Barış Harekâtı’nda İlginç Olaylar*, (Ankara: Yeni Avrasya Yayınları, 2004): 165.

¹⁵ Tekin Kadercan, *610 Gerçek Gün*, (İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1978).

¹⁶ Ayhan Alkoç, “Kıbrıs Harekâtı’nın Sessiz Kahramanları,” *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 80/487, (Ekim 1974): 14 – 19. Bu makalede çıkarma plajının temizlenmesinde görev yapan SAT ve SAS komandoların yaptıkları anlatılmaktadır. Bedrettin Demirel, “Bir Savaş Hatırası,” *Kara Kuvvetleri Dergisi*, 44 (Aralık 1974): 25 – 31. Harekâta katılan komutanlar arasında Demirel açık sözlülüğüyle öne çıkmaktadır.

gazi derneklerinin yayınları¹⁷ ve popüler tarih dergileri bulunmaktadır.¹⁸ 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte ülkede siyasetin ve siyasi tartışmanın sınırları o kadar daralmıştır ki askeri yönetim altında Kıbrıs Barış Harekâtı gibi bir orduyu doğrudan ilgilendiren bir konuda görüş bildirme ya da yayın yapma imkânı kalmamıştır.

Askeri yönetim, tüm siyasi partileri kapatmış ve yöneticilerine siyaset yasağı getirmiştir. Yasak getirilenler arasında Harekât kararını veren koalisyon hükümetinin başbakanı Bülent Ecevit ve yardımcısı Necmettin Erbakan da vardır. 1984’te harekâtın üzerinden on yıl geçmiştir. Ancak bu kadar önemli tarihsel bir olayın baş siyasi aktörlerinin adı anılmadan siyasal yasaklar nedeniyle hatırlanması gibi garip bu durum ortaya çıkar. Onuncu yıldönümü nedeniyle TRT’nin hazırlayıp yayınladığı belgeselde Ecevit ve Erbakan’ın adları geçmez. Siyasi yasaklar, büyük anlatının da ortaya çıkmasını engellemiştir.

Öte yandan harekâtın onuncu yıldönümünde davet üzerine KKTC’ye giden Ecevit, burada bir dizi konuşma yapmıştır. Bu konuşmalar daha sonra Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti tarafından kitap haline getirilmiştir. Ancak 1984’te kitapların Türkiye’ye girişi yasaklanmıştır.¹⁹ Yine harekâtın onuncu yıldönümü olan 20 Temmuz 1984 günü *Cumhuriyet* gazetesinde Yalçın Doğan, “10. Yıldönümünde Ecevit Kıbrıs Barış Harekâtı’nı Anlatıyor” başlıklı bir yazı dizisi başlatmıştır. Yazı dizisi 12 bölümde kesilmiştir. Yalçın Doğan, okurlardan özür dileyerek ellerinde olmayan nedenlerden dolayı diziyi kesmek zorunda kaldıklarını duyurmuştur.²⁰ Dizinin yayınlanan bölümlerinde Kıbrıs sorununu tarihsel arka planı ve hükümetin hazırlıkları ele alınmıştır. Siyasi yasaklar 6 Eylül 1987 tarihli referandumla kaldırılıncaya dek 20 Temmuz 1974 ve sonrasında yaşananları Ecevit’in veya yasaklı diğer siyasilerin ağzından duymak mümkün olmayacaktır.

1987 yazından siyasi yasakların kaldırılma olasılığı ufukta belirince, 12 Eylül sonrasında tartışılmasına izin verilmeyen konular hızlı biçimde gündeme geldi. Bunlar arasında Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında *TCG Kocatepe*’nin batırılması da vardı. O dönem *Hürriyet* gazetesinde yazan Emin Çölaşan bir dizi röportajla konuyu gündeme taşıdı.²¹ *Hürriyet*’in rakibi *Sabah* gazetesi de *TCG Kocatepe*’ye taarruz sırasında yapılan telsiz konuşmalarının kayıtları yayınlamak tartışmayı iyice alevlendirdi.²² Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan da konuşanlar kervanına katıldı. *Milliyet* gazetesinden Yener Süsoy’a verdiği röportajda olayın sorumlusu olarak Hava Kuvvetleri’ni işaret etti.²³

Harekâta katılan generaller birer birer emekli oldukça harekât hakkında kamuoyuyla bilgi paylaşmaya daha açık hale geldiler. 1987 yılı yazında *TCG Kocatepe*’ye odaklanan yayınlar yeni bir tartışmayı da tetikledi. *Milliyet*’in haftalık eki Haftaya Bakış’da yayınlanan bir yazıda Kıbrıs Barış Harekâtı konusundaki sessizlik 12 Eylül’e bağlanmıştır. Askeri yönetim döneminde harekâtın tartışılmalı konularının gündeme getirilmesine izin verilmemişti. *TCG Kocatepe*’nin Türk uçaklarınca

¹⁷ Necabettin Çakıt, “Kıbrıs Barış Savaşı (Çıkarma ve İndirme),” *Türk Mubaripler Dergisi*, 38/4 (Ekim, Kasım, Aralık 1974): 29 – 34; Necabettin Çakıt, “Kıbrıs Barış Savaşı Hakkında bir Açıklama,” *Türk Mubaripler Dergisi*, 29/1, (Ocak, Şubat, Mart 1975): 13.

¹⁸ Eser Tutel, “20 Temmuz’da, Şafak vakti Kıbrıs’ta,” *Yıllarboyu Tarih* (Temmuz 1979): 5 – 12 ve 74. Mesut Günsev, “Barış Harekâtının 24 İsimli Kahramanı,” *Yıllarboyu Tarih* (Temmuz 1980): 4 – 8.

¹⁹ “Özal Hükümeti Ecevit’in Kıbrıs Konuşmaları Kitabını Yasakladı,” *Cumhuriyet* (10 Mayıs 1986).

²⁰ *Cumhuriyet*, (31 Temmuz 1984).

²¹ Emin Çölaşan, *Unutulmayan Söyleşiler: Tarihe Düşülen Notlar*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2006), 344 – 401.

²² Erol Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, (İstanbul: Yaprak Yayınları, 1990): 248.

²³ Yener Süsoy, “İngilizler Ecevit Kurtardı,” *Milliyet*, (7 Haziran 1987).

batırılışının basında hararetle tartışılması bir tabunun yıkılması anlamına geliyordu.²⁴ Aynı yazıda aslında Kıbrıs Barış Harekâtı’nın ele alacak bir resmi askeri tarih çalışmasının akıbetine de değiniliyordu:

“Daha önce Bedrettin Demirel’in önerisiyle Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi’nde böyle bir çalışma emekli General Hamdi Ertuna eliyle başlatılmış, fakat sonradan gelen emirle durdurulmuştu. Öne sürüldüğüne göre Kıbrıs operasyonu sırasında zamanın bazı üst düzey komutanlarına atfedilen eleştiriler de ortaya çıkabilirdi.”²⁵

Aynı yazıya göre *TCG Kocatepe*’nin batırılışının basında bu denli yer bulmasını o dönem ne Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemil Çulha ne de Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Emin Göksan onaylıyordu.²⁶ Yine 1987 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı’nın farklı boyutları konusunda suskunluğunu bozan komutanlar da olmuştur. Örneğin, harekâtı yürüten 2. Ordu Komutanı Emekli Orgeneral Suat Aktulga harekât hakkında ilk kez *Milliyet*’ten Güngör Gönültaş’a röportaj vermiştir. Çıkarma harekâtının Magosa yerine Girne’ye kaydırılması nedenlerini açıklayan Aktulga, helikopterle yapılan uçarbirlik harekâtı hakkında şunları söylemişti: “Harekâta 72 helikopter katılıyordu... Bu sayıda helikopterin birlikte kalkarak gerçekleştirdikleri bir harekât[ın] harp tarihinde [örneği yoktu]. Sadece Amerikalıların Vietnam’da 3-4 helikopterle katıldığı hareketleri biliniyordu. Böylesine büyük bir harekâtı ilk defa bizim ordumuz başarıyordu.”²⁷ Aktulga bu ifadelerle yıllarca sorgulanmadan aynen aktarılacak bir iddiayı da ilk kez ortaya atmış oluyordu.²⁸ Harekâtın ikinci aşamasının Larnaka alınmadan bitmesini eleştiren Aktulga;

“Hiç değilse Larnaka’ya inerdim... O zaman Rumlar daha geri atılmış olacaktı. Ne istiyorsun? Taviz mi? Çekil o zaman geriye. ‘Dünyanın arazisini veriyoruz yetmez mi’ de. Eğer ben Larnaka’ya gitseydim, bugün Larnaka Meydanı [havaalanı] diye bir şey olmayacaktı ellerinde sanıyorum. Genelkurmay benim inisiyatifime bıraksaydı, barış bugün daha kolay olacaktı sanıyorum.”²⁹

Aslında Aktulga, daha önce planlamış ancak icra edilmemiş bir konuyu gündeme yine ilk kez getirmiştir. İleride taviz olarak müzakerelerde veririz diye Larnaka’nın alınması da planlanmış, ancak bundan vazgeçilmiştir. Daha sonra yapılan yayınlarda da benzer düşünceler dile getirenler olmuştur.

Aktulga’nın ardından Komando Tugayı Komutanı Sabri Demirbağ da ilk kez *Milliyet*’ten Yener Süsoy’a konuşmuştur. Ona göre “Kıbrıs Savaşı, 20 Temmuz ve 21 Temmuz günleri ve geceleri kazanılmıştır [...] Harekâtın hiçbir yanlış tarafı yoktu. Doğru planlanmış, doğru

²⁴ Aslında *TCG Kocatepe*’nin batırılışı harekâtın hemen ardından siyasi tartışmalara konu olmuştu. Oramiral Kemal Kayacan Ağustos 1974’te emekli olup CHP’den siyasete atılınca, sağ basın tarafından hedefe konmuştu. Bkz. “Kayacan, Kocatepe’nin Batırılmasının Hesabını Vermelidir,” *Son Havadis*, (23 Kasım 1974).

²⁵ “Kıbrıs Savaşı’nda Gerçekler: Tabu Yıkıldı, *Milliyet Haftaya Bakış*, (2-8 Ağustos 1987): s. 14.

²⁶ Age.

²⁷ Güngör Gönültaş, “Barış Kuvvetleri Komutanı Emekli Org. Aktulga İlk Kez Konuştu,” *Milliyet*, (21 Temmuz 1986).

²⁸ Vietnam’daki uçarbirlik hareketlerine bu sayıya yakın helikopterin katıldığı olmuştur. Örneğin 22 Şubat 1967’de 173. Hava İndirme Tugayına bağlı 4. Tabur hedef bölgesine 70 helikopter ile taşınmıştır. E. M. Flanagan Jr., *Airborne: A Combat History of American Airborne Forces*, (New York: Ballantine Books, 2002): 385.

²⁹ Gönültaş, “Barış Kuvvetleri Komutanı...”

tertiplenmiştir. Ama sonu için bu sözlerim geçerli değildir.” Demirbağ’ın en temel ve belki de tek eleştirisi dönemi Başbakanı Ecevit’e yöneliktir. Ecevit iki büyük hata yapmıştır. İlk hatası baskılara iki gün daha direnemeyip harekât başladıktan 72 saat sonra ateşkes çağrılarına uymasındır. Diğeri ise “Kıbrıs Barış Harekâtı’nı yarım bırakıp istifa etmesi”dir. İnönü ve Demirel’in başbakan olarak 1964 ve 1967’de veremedikleri askeri müdahale kararını vermesi nedeniyle kazandığı itibarı bu iki hata nedeniyle yitirmiştir. Harekâtın başında “devlet adamı” gibi davranan Ecevit, sonunda “siyasetçi” gibi hareket etmiştir. Bu “tarihi hata”dan dolayı Demirbağ “bir Türk vatandaşı olarak kendisinden soğudum” diyerek tamamlar söyleyişi.³⁰

Siyasetçilerin susmak zorunda kaldığı bu dönemde harekâtın komuta kademesinin kilit isimleri harekâtın birinci ve ikinci aşamaları bitiren ateşkesleri askerî açıdan zamansız bulduklarını özgürce dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden askeri başarının siyasi başarıyla tahvil edilmemesinin nedeni olarak siyasetçilerin görüldüğü sonucu çıkarılabilir.

BEDRETTİN DEMİREL’İN ANILARI

Kıbrıs Barış Harekâtı’na ilişkin yayınlardaki patlama Orgeneral Bedrettin Demirel’in Kıbrıs Barış Harekâtı anılarının ve değerlendirmelerinin ölümünden bir yıl sonra yazı dizisi olarak *Cumhuriyet* gazetesinde basılmasıyla gerçekleşmiştir. Harekâtın on beşinci yıldönümü olan Temmuz 1989’da yayınlanan anılar, o güne dek dar bir mesleki çerçevede, kapalı kapılar ardına sıkışmış tartışmaları da gün yüzüne çıkarmıştır.³¹

Anıları yayına hazırlayan Erbil Tuşalp, Demirel’in notlarını aynen yayınladığı için kamuoyu ilk kez bir generalin kaleminden harekâtın öyküsünün o güne dek gün yüzü görmemiş ayrıntılarını okumuştur. Anılarda Demirel kendi rolünü öne çıkartırken, diğerlerinin hata ve eksikliklerini acımasızca eleştirmiştir. Demirel’in anıları Kıbrıs Harekâtı’nda zafer ile yenilgi arasında ince bir çizgi olduğunu da ilk kez ortaya koymuştur. Böylece Türk ordusunun adada kolay bir zafere imza attığı düşüncesinde ilk gedik açılmıştır.

Demirel’in anılarının yayınlanması bir anlamda tartışmanın önünü açmıştır. İki yıl içinde Kıbrıs Barış Harekâtı’nı konu alan iki kapsamlı kitap yayınlanmıştır.³² Bu eserler harekât hazırlıkları ve icrasına ilişkin yeni ayrıntılar içermekteyse de, bazı önemli sorular yanıtsız kalmaya devam etmiştir. Yazarları harekâta fiilen katılmamış emekli subaylardır. Bu çalışmalarını harekâta bizzat katılan iki genç subayın anılarının yayınlanması izlemiştir.³³ Bu anılar daha ziyade mikro tarih denebilecek, küçük birlik düzeyinde anlatılardır. Ancak artık neredeyse istisnasız tüm çalışmalarda Kıbrıs’ın ezeli Yunan-Türk rekabetindeki kilit önemine mutlaka vurgu yapılmaktadır.

Bu aşamada sahada yapılan hataları ve yaşanan zaafırları da dikkate alan ancak başarı öyküsü niteliğini muhafaza eden revize bir anlatının ana hatları belirlemeye başlamıştır. Bu anlatı, “Kıbrıs Davası”nı yeniden anımsatmaya ve üretmeye dönüktür. Söz konusu yazarların askeri geçmişi o aşamada henüz sivil araştırmacılar için erişilebilir olmayan kişi, bilgi ve belgelere ulaşmalarını sağlamış ve TSK’nın kurumsal belleği ile ilk temas sağlanmıştır. Benzer bir yayın da harekâta 28.

³⁰ Yener Süsoy, “Bayrama Gider Gibiydik,” *Milliyet* (27 Temmuz 1986).

³¹ Erbil Tuşalp, “Org. Demirel’in Anıları: Kıbrıs’a Nasıl Çıktık?” *Cumhuriyet*, (17-27 Temmuz 1989).

³² Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtının...*; İbrahim Artuç, *Kıbrıs’ta Savaş ve Barış*, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 1989).

³³ Mesut Günsev, *20 Temmuz 1974: Şafak Vakti Kıbrıs’ta*, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 1996); Attila Çilingir, *GİRME’DEN DOĞAN GÜNEŞ*, (İstanbul: Sektör Yayıncılık, 1997).

Tümen Komutanı olarak katılan Fazıl Polat’ın oğlu Yılmaz Polat tarafından yapılmıştır. Yılmaz Polat, babasının vefatından sonra geride bıraktığı notlarına ve belgelerine dayanan bir kitap yayınlamıştır.³⁴ Böylece 39. Tümen Komutanı Bedrettin Demirel’den sonra Polat’ın zaviyesinden de harekâtı okumak mümkün olmuştur. Bu sayede generaller düzeyinden bir anlatı bileşini ortaya çıkmıştır.

1999 yılı, harekâtın 25nci, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ise 75nci yıldönümüdür. Dolayısıyla Genelkurmay Askeri ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASE) iki, Harp Akademileri Komutanlığı ise bir tane askeri tarih çalışmasını bu yıl yayınlamıştır. E. Tümg. Ali Fikret Atun tarafından kaleme alınan eserde harekâttan ziyade, Kıbrıs sorununun tarihi ve güncel siyasi bağlantısı ele alınmıştır. O dönem Kıbrıs sorununa damgasını vuran Rumların AB’ye adaylık başvurusu ve Rusya’dan S-300 hava savunma füze alım kararlarının gölgesinde yazılmıştır.³⁵

ATASE’nin aynı yıl yayınladığı iki kitabın yazarları da harekâta Hava İndirme Tugayı ile katılmıştır. Ağırıklı olarak bu tugayın girdiği muharebeleri ele alırlar. Cumhur Evcil, kariyerinin erken aşamalarından itibaren Kıbrıs ile ilgili sorumluluklar yürütmesi yani bir “Kıbrısçı” olması nedeniyle harekât öncesine dair önemli bilgileri de paylaşırken,³⁶ Turan Erdem, komuta ettiği 3. Paraşüt Taburunun muharebelerini ele alan bir mikro tarih çalışmasına imza atmıştır.³⁷ Evcil’in kitabı adından da anlaşılacağı üzere bir “zafer” anlatısıdır.

ANNAN PLANI: SUSKUNLUKTAN ÇIKIŞ

Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda yeni bir yayın patlamasına yol açan gelişme çözüm için adanın Türk ve Rum kesimlerinde referanduma sunulan Annan Planı’dır. 1997 yılında Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB üye adayı ilan edilmesi ile birlikte Kıbrıs meselesi Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Türkiye’nin adaylık ve tam üyelik beklentileri adadaki statükonun değişme ihtimalini gündeme getirmiştir. Aralık 1999’da Türkiye’nin AB adayı ilan edilmesinden sonra tam üyelik uğruna Kıbrıs’ta taviz verilebileceği kaygısı doğmuştur. O tarihe kadar bir **dava** olarak her türlü iç siyasi kaygının önünde geldiği varsayılan Kıbrıs’a ilişkin toplumsal uzlaşmada çatlak meydana gelmiştir. Üstelik bu çatlak Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türkiye açısından konunun nihai çözüme kavuşturulduğu varsayılırken meydana gelmiştir.³⁸ Bir diğer ifadeyle “çözumsuzlük çözümdür” anlayışının sürdürülebilirliği tartışmalı hale gelmiştir.³⁹

1974’ten beri askeri başarının siyasi ve diplomatik olarak tescil edilmemesi ve Türkiye kamuoyunda Kıbrıs konusunda “yorgunluk” oluştuğu tespitinden hareketle harekât konusunda yeni kitapların yayınlanmasına, eskilerinin genişletilmiş basımlarının, zaman zaman yeni adlarla

³⁴ Yılmaz Polat, *Ateş Altında Kıbrıs*, (Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 1998).

³⁵ Ali Fikret Atun, *İkinci Kıbrıs Seferi: 20 Temmuz 1974*, (İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 1999).

³⁶ Cumhur Evcil, *Yavru Vatan Kıbrıs’ta Zaferin Hikayesi*, (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı, 1999).

³⁷ Turan Erdem, *Kıbrıs Barış Harekâtında 3ncü Paraşüt Taburu*, (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı, 1999).

³⁸ Siyasi kariyerini sonun doğru 2000 yılında Başbakan olarak ABD’yi ziyaret eden Bülent Ecevit, o dönem Senato Dış İlişkiler Komitesi Kıdemli Üyesi Joe Biden’ın “Kıbrıs meselesinin ne zaman çözüme kavuşacağı?” sorusuna “Bizim için konu 1974 müdahalesiyle kapanmıştır” yanıtını vermiştir. Biden bu yanıt üzerine, Türkiye’nin talep ettiği ağır nakliye helikopterlerini satışını engellemiştir. “Biden Holds Up Export License for CH-53Es for Turkey,” *Defense Daily*, 208/32 (16 Kasım 2000): 1.

³⁹ Kıbrıs Sorunu’nun Kıbrıs Barış Harekâtı ile çözümlendiği görüşü için bkz. Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözumsuzlük*, Ankara: İmge Yayınları, 2001.

yayınlanmasına yol açmıştır. Örneğin Erol Mütercimler’in ilk baskısı 1989’da *Kıbrıs Barış Harekâtı’nın Bilinmeyen Yönleri* adıyla yayınlanan kitabı *Satılık Ada: Kıbrıs’a dönüşmüş;* Çilingir’in *Girne’den Doğan Güneş* adıyla yayınlanan kitabının yeni baskısı *Unutanlar, Unutturulanlar ya da Hatırlayamadıklarımız* adıyla yayınlanmıştır.⁴⁰ Kıbrıs Barış Harekâtı’nın yeniden keşfedildiği süreçte bedel kavramı, bu kez “unutulan” sıfatıyla birlikte dile getirilir olmuştur. Emekli General Orhan Kilercioğlu’nun *Unutulan Bedel* başlıklı kitabında olduğu gibi.⁴¹ **Unutulan bedel**, sadece TSK kayıplarını değil, Kıbrıs Türklerinin 1974 öncesi kayıplarını da kapsamaktadır.

Genel kanı askerin kendine düşen görevi yaptığı, ancak siyasilerin Kıbrıs’ta sahadaki askeri başarıyı yansıtacak bir kazanıma dönüştürmediğidir. Annan Planı kapsamında harekât sırasında ele geçirilen bazı yerlerin Rumlara iadesi öngörüldüğünden, bu yerlerin nasıl ve kimler tarafından alındığının ayrıntısına inilmesi gerekmiştir. Bu da harekât planlarının, askeri hedeflerin ve muharebelerin ayrıntılarının eskiye oranla daha cömert biçimde paylaşılmasını zorunlu kılmıştır.

Bu arada harekâtın başarısında pay iddiaları da kaçınılmaz olarak gündeme gelmiştir. Harekâtın görünen ve görünmeyen kahramanları da aynı tartışmanın parçası olarak gündeme taşınmıştır. Bu açıdan uzun yıllar Kıbrıs Dosyası’nın sahipliğini yapan Özel Harp Dairesi’nin rolüne ilişkin en doyurucu bilgiler “Kıbrısçı” bir subay olan Kemal Yamak tarafından paylaşılmıştır. Yamak, anılarının Kıbrıs ile ilgili bölümlerinde, Magosa’ya çıkarma planlarının Rum tarafına geçen bir subay nedeniyle değiştirilmek zorunda kalındığını ilk yazılı ifade eden kişi olmuştur.⁴² Ayrıca KTKA’nın kuruluşu, görevleri ve alay personeline hâkim olan tank korkusu gibi konuları ele almıştır. Ancak şikâyeti harekâtın başarısında Özel Harp Dairesi’nin rolünün gölgede kalmasıdır.⁴³

KARARGÂH KONUŞUYOR

Altıncı Kolordu G-2 (İstihbarat) Şube Müdürü olarak Kıbrıs Barış Harekâtı’na albay rütbesinde katılan E. Korg. Muzaffer Sever, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs: Bitmeyen Gece* adıyla yeni bir kitap yayınlamıştır. Kitabın önsözü askeri çevrelerin harekât konusundaki suskunluğuna da ışık tutmaktadır:

“Kıbrıs Barış Harekâtı’nı yazmaya karar verinceye kadar tam 35 sene bekledim. Daha önceleri denedim, ama henüz zamanı değil, hiç kimseyi kırmak istemiyorum dedim ve bekledim. Bugüne kadar bu konuda çok yazan oldu. Ancak harekâtın küçük bir bölümünü yazdılar. Genelde askerler yazmamam konusunda beni etkilemeye çalıştılar. Sivil tanıdıklarım ise ağırlıklı olarak yazmam yanlısıydılar. Derler ki ‘Kol kırılır, yen içinde kalır.’ Bu cümleyi yıllardır beynimde sorgular dururum. Acaba öyle mi olmalı diye. Ama şimdi, artık bu sözü değiştirmek gerekir diye düşünüyorum. Belki de başımıza gelen büyük kötü olayların altında bu söz yatıyor. Bundan böyle ‘Kırılan kol yeni içinde kalmasın’ herkes yaptığının, sevabının ve günahının hesabını versin, karşılığını alsın.”⁴⁴

Sever de TSK’nin “Kıbrısçı” subaylarında biri olarak adaya yönelik askeri bir müdahale planlarının hazırlanmasında görev yapmış olduğu için daha önce hakkında çok az şey bilinen

⁴⁰ Atilla Çilingir, *Unutanlar, Unutturulanlar ya da Hatırlayamadıklarımız*, (Ankara: Otopsi, 2004).

⁴¹ Orhan Safa Kilercioğlu, *Unutulan Bedel: Kıbrıs Türkünün Acı ve Cesaret Dolu Yılları*, (İstanbul: Fark Yayınları, 2007).

⁴² Kemal Yamak, *Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2005): 282 – 3.

⁴³ Yamak, *Gölgede Kalan...*, 370-1.

⁴⁴ Sever, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs...*, 5.

“Yıldız” serisi planların ayrıntılarını paylaşmıştır. Bu planlar kapsamında “Atilla Safha Hattı”ndan söz eden ilk kişi olmuştur. Adaya ilk müdahale planı Yıldız 70’in, Rum tarafına kaçan Türk subayı nedeniyle deşifre olduğu daha önce Kemal Yamak tarafından kamuoyuyla paylaşılmıştı. Ancak plan içeriğine ve Türk ordusunun askeri hedeflerine ilk yer veren Sever’dır. Bu sayede Kıbrıs Barış Harekâtı için Rumların kullandığı ve yaygınlaştırdığı “Attila Harekâtı”nın⁴⁵ kaynağı da ortaya çıktı. Ellere geçen planlarda yer alan “Atilla Safha Hattı” tüm hareketin bu şekilde etiketlenmesine yol açtığı anlaşıldı.

Diğer yazarlardan farklı olarak Sever harekât sırasında görevini yapmadığını düşündüğü kişileri ismen belirtmiştir. Daha önce bu tür kişiler pek çok yayında adeta yok sayılmıştır. Örneğin 1999’da yazdığı kitabında Cumhur Evcil, 1. Paraşüt Taburu’nun görevini yapmadığını belirtir, ama tabur komutanının kimliğini açıklamaz. Bu taburun sorumlu olduğu mevzii zamanında devralmamasından doğan sorunların telafisi için gönderilen subayları isim isim belirtilir.⁴⁶ Söz konusu tabur komutanının adı yıllar sonra aynı taburda görevli bir subayın tabura yönelik eleştirilere yanıt mahiyetinde kaleme aldığı anılarından öğrenilebilir.⁴⁷ Daha yakın tarihli bir örnekte, *TCG Kocatepe*’de görevli bir subayın yazdığı kapsamlı eserde gemi II. Komutanının adı geçmez. Aslında o güne dek *TCG Kocatepe*’nin batırılması ile ilgili tartışmalarda gemi komutanı Güven Erkaya’dan sonra gemideki en yetkili komutanın adının hiç geçmemiş oluşunu Bakkalbaşoğlu’nun kitabının sonunda yaptığı değerlendirme okunduğunda anlaşılır. Bakkalbaşoğlu’nun II. Komutan’a dair düşüncesi şöyledir: “Dz. Kur. Bnb. A. Yüksel Önen, iyi bir kurmay subaydı.”⁴⁸

Öte yandan Sever’in 20 Temmuz 1974 gecesi Boğaz-Doğruyol hattında cereyan eden muharebelere ilişkin yorumları, bu muharebelerde kilit roller oynayan bazı komando subaylarının tepkisini çekti. Komutanları Sabri Dermibağ’a “hatırat namı altında herhangi bir şeyler paylaşmama” sözü veren bu subaylar o gecenin hikayesini kendi perspektiflerinden yazarak yanıtlarlar. 2014 yılında E. Tuğg. Cemal Eruç ve E. P. Kd. Bnb. Haluk Üstügen’in 1’inci Komando Taburu üzerine yazdıkları kitaplar yayınlanmıştır. Gerek Eruç⁴⁹ gerekse Üstügen⁵⁰ harekâtla ilgili kişisel notlarını paylaşmayı düşünmediklerini ancak daha sonra karar değiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu kitapları gaziler tarafından yayınlanan yeni eserler takip etmiştir.⁵¹ Ancak artık yayınlar küçük birlik düzeyinden yapılmaktadır. Siyasi stratejik düzeyde eserleri kaleme alabilecek

⁴⁵ Örneğin bkz. Ugo Mazza, “Cyprus: Operation Attila,” *Arms and Weapons*, 3/14, (Eylül 1974): 28-34.

⁴⁶ Evcil, *Yavru Vatan...*, 41.

⁴⁷ Ali İhsan Gürcan, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi*, (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2013): 22.

⁴⁸ Özhan Bakkalbaşoğlu, *Kıbrıs Barış Harekâtı: TCG Kocatepe Nasıl Battı? (Bir Akıl Tutulması)*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020): 519.

⁴⁹ Harekât sırasında 1. Komando Taburu olan Cemal Eruç, kitabının önsözünde kişisel notlarını daha önce paylaşmamaya kesin kararlı olduğunu ancak bu kararından caydığını ifade eder. Amacının, “bugünlerde ortalarda dolaşan ‘ucuz kahramanlara’ olayın bu kadar ucuz olmadığını anlatmaktır.” Cemal Eruç, *Ceride: Bir Komando Tabur Komutanının Kıbrıs Barış Harekâtı’nda 301 Günlük Gayrresmî Harp Ceridesi*, (İstanbul: Cinius, 2014): 12.

⁵⁰ Haluk Üstügen, *1nci Komando Taburu Kıbrıs’ta: Beşparmak Dağlarında Yarma Harekâtı*, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2014). Üstügen, yazarla yaptığı görüşmede şunları ifade etmiştir: “Günlük tutmama rağmen, notlarımı yayınlamayı düşünmedim. Muzaffer Sever’in kitabını okuyan bir çavuşum ‘bu iddialar yanıtızmı kalacak?’ diye sordu. [Cemal] Eruç Paşa da yayınlamaya teşvik edince, basmaya karar verdim. Kitap öyle çıktı.” E. P. Kd. Bnb. Haluk Üstügen ile görüşme, (13 Ocak 2020), Beyoğlu, İstanbul.

⁵¹ Vecdet Ertek Gürpınar, *Genç bir Asker, Kıbrıs ve Barış Harekâtı*, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2015); Ünal Tokar, *Şafakla Gelen: Kıbrıs’ta Yaşayanlar, Yaşananlar, Yaşadıklarım*, (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2016); Mustafa Başel, *3ncü Komando Bölük Kıbrıs’ta: Beni Birakma Komutanım*, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2016).

siyasetçiler ve komutanlar birer birer hayata veda etmiştir.⁵² Müstakbel büyük anlatının ayrıntıları netleşirken, ana çerçevesi aynı oranda gelişmemiştir.

Hayatta kalan gazilerin harekâta nispeten düşük rütbelerde katılmış olmaları nedeniyle küçük birlik muharebeleri ve çatışmalara ilişkin yayınlarda neredeyse bir patlama yaşanmıştır. Anlatı bu düzeye inince, stratejik ve siyasi düzeyden bakışla göz ardı edilebilen hatalar, sorunlar ve olumsuzlukların aktarılmasının da önü açılmış oldu. Bu arada artık sadece Türk tarafının gözünden olayların aktarılmasıyla yetinilmez oldu. “Karşı” taraf ile yani Rum ve Yunan gazilerle ve ölenlerin yakınları ile de temaslar başladı. Bunda adadaki sınır geçişlerinin kolaylaştırılmış olmasının da etkisi büyüktür. Katıldığı savaşın daha doğru bir tarihi için düşman ile “dostça” temas arayanların başı derde girdiği de olmuştur. Örneğin Haluk Üstügen, adada iki taraf arasında geçişlerin başlamasıyla harekât sırasında esir aldığı Rum askerle yeniden buluşmuştur. Bu buluşma basına Üstügen’in “çözüm yanlısı” olduğu biçimde yansıyınca, daha önce anılarına yer veren bir derlemenin bir sonraki baskısında kendisi ile ilgili bölüm çıkarılmıştır.⁵³

Halil Sadrazam ise harekât sırasında yaz tatilini adada geçiren Kıbrıslı bir Kara Harp Okulu öğrencisidir. Gökhan’ın derlemesinde onun da anılarına yer verilmiştir.⁵⁴ Ancak Albay rütbesiyle emekli olan Sadrazam, Annan Planı’nı açıktan desteklemekle kalmamış, çözüm yanlısı Barış ve Demokrasi Hareketi’nden Girne milletvekili seçilmiştir. Üstügen gibi ona ayrılan bölüm de Gökhan’ın derlemesinin müteakip baskısından çıkarılmıştır. Sadrazam daha sonra Kıbrıs konusunda dört ciltlik bir kitap yazmıştır. Rum ve Yunan kaynaklarına da yer veren Sadrazam, daha önce yayınlanan anılara ağır eleştiriler getirmiştir. Zaten kitap serisinin alt başlığı “Kıbrıs’ta Mitlerden Gerçeğe”dir.⁵⁵

Geçtiğimiz 10 yıl içerisinde Kıbrıs Barış Harekâtı anlatısında giderek çok seslilik ve çeşitlilik hâkim olmaya başlamıştır. Annan Planı nedeniyle harekât yeniden siyasi tartışma alanına geri dönmüştür. Konuşmaya, yaşadıklarını yazılı olarak paylaşmaya istekli gazi sayısında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Artık sadece harekâta muharip olarak katılanlar değil, muharip olmayanlar da yaşadıklarını paylaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede iki örnek göze çarpmaktadır. İlk örnek Kahraman Arslan’ın *Bir Kıbrıs Gazisinin Sıradışı Anıları*’dır. Arslan bir öğretim üyesidir. Tarihçi çalışma arkadaşlarının cesaretlendirmesiyle anılarını kaleme almış ve yayınlamıştır. Arslan, ulaştırma asteğmen rütbesiyle harekâta katılmıştır. Cephe gerisinde, daha doğrusu çıkarma plajına indirilen malzeme ve cephanenin cepheye sevkinden sorumlu birlikte görev yapmıştır. Anıları hareketin lojistik/ikmal yönüne ilişkin daha önce paylaşılmamış bilgi ve ayrıntıları gün ışığına çıkarmıştır.⁵⁶

İkinci örnek ise 49nci Piyade Alayı tabibi olarak harekâta katılan Dr. İrfan Akay’dır. Akay, aslında 1989 yılında anılarını yerel bir gazetede yayınlamıştı. Kitap olarak yayınlamaya ise 2006

⁵² Kıbrıs Barış Harekâtı’na general rütbesinde katılan son iki komutan, E. Hv. Plt. Org. Safer Necioğlu ile E. Org. Adnan Doğu, 2021 yılında hayata veda etmiştir.

⁵³ Gökhan, *Kıbrıs Barış Harekâtı’nda...*, 189 – 199. Karşılaştırma için bkz. Mehmet Remzi Gökhan, *Kıbrıs Barış Harekâtında İlginç Olaylar*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2006).

⁵⁴ Gökhan, *Kıbrıs Barış Harekâtı’nda...*, (2014), 227 – 231.

⁵⁵ Halil Sadrazam’ın dört ciltlik çalışmasının adı *Kıbrıs’ın Savaş Tarihi*’dir. III ve IV. Ciltlerde Kıbrıs Barış Harekâtı işlenmektedir. Halil Sadrazam, *Birinci Harekât: Temmuz 1974*, (Lefkoşa: Söylem Yayınları, 2013); *İkinci Harekât ve Sonrası: Ağustos 1974*, (Söylem Yayınevi, Lefkoşa, 2014).

⁵⁶ Arslan, muharebelere katılanların yaşadıklarına oranla kendi anılarının önemsiz olduğunu düşünerek anılarını yazıya dökmekten kaçındığını ifade etmiştir. Kahraman Arslan, *Bir Kıbrıs Gazisinin Sıradışı Anıları*, (Ankara: Minel Yayın, 2019): 11.

yılında Kıbrıs’a yaptığı bir gezide karar vermiş. Adada Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs’ta çözüme Kıbrıslı Türklerin onay vermesine kızan Akay, hatırlarını yazarak davaya hizmet edeceğini düşünmüş.⁵⁷ Onay’ın anıları da harekât sırasında sıhhiye hizmetlerini anlamak açısından ilginç bir kaynaktır. Ayrıca bugüne dek hakkında pek fazla bilgi paylaşılmayan 49. Piyade Alayı’nı işleme bakımından nadir bir kaynaktır. Onay’ın kitabı harekât sırasında günlük tuttuğu ve anılarının bu günlüklerdeki notlara dayanarak hazırlanmış olması da dikkat çekicidir.

Günü gününe tutulan anılar konusunda Enes Kolat’ın *Kıbrıs 1974: Askerlerin Türküsü* değinilmesi gereken bir çalışmadır.⁵⁸ Harekâta Komando Tugayı Muhafız Takımı ile katılan Enes Kolat harekâta ilişkin tek er gözünden ve oldukça samimi bir anlatı ortaya koymaktadır. Aslında harekâta er ve erbaş olarak katılanların paylaştıklarında aynı samimiyet gözlenmektedir. Profesyonel subay ve astsubayların değinmemeyi tercih ettikleri ya da değinemedikleri bazı aksaklıklar, zorluk ve yokluklar onların ağzından kolayca dile getirilebilmektedir. Er ve erbaşlar harekât sonrası yaşadıkları psikolojik sorunları paylaşmaya da daha açıktır. 2021 yılında Ulvi Keser tarafından derlenen bir çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin Kıbrıs gazisi tanıdıkları/yakınları ile yaptıkları görüşmeler yayınlanmıştır.⁵⁹ Bu çalışmada gazilerin paylaşımları herhangi bir editoryal düzenleme olmadan yayınlanmıştır. Bu sayede büyük anlatı taslaklarının gölgesinde kalan bireysel anlatılar gün ışığı görmeye başladı.

SONUÇ VE GÖZLEMLER

Herhangi bir savaşın ya da silahlı çatışmanın “Büyük Anlatısı”nın omurgasını genellikle resmi askeri tarih yayınları oluşturur. Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda henüz böyle bir yayın ortaya konulamamıştır ya da konulamamaktadır. Bu durumun ardında yatanları anlamak için Kore Savaş ile ilgili resmi yayın sürecini anımsamak yararlı olabilir. Özellikle Kunu-ri Muharebesi konusunda Türk basınında savaşa katılanlar arasında yürütülen tartışmalar, gazilerin mahkemelik olmasına dek uzanan uyuşmazlıklar nedeniyle yazımı 1957’de biten Kore Savaşı askeri tarih çalışması ancak 1975’te yayımlanabilmiştir.⁶⁰ Aslında benzer bir mahkeme deneyimi Kıbrıs Barış Harekâtı tartışmalarında söz konusu olmuştur. Hava İndirme Tugayı Komutanı Tuğg. Sabri Evren, bir gazetenin yazı dizisinde kendisine eleştirileri nedeniyle aynı tugaydan Ulvi Berberoğlu’nu dava etmiştir.⁶¹ 1989’da açılan bu dava sonrasında Kıbrıs Harekâtı sırasında yaşananları paylaşma konusunda çekingenlik ve suskunluk yaşanması şaşırtıcı değil.

Resmi bir tarih çalışması yapılsa dahi bunun günü gününe tutulmuş harp ceridelerine dayanarak değil daha sonra yazılmış metinlere göre yapılması gerekecektir. Sever’in aktardığına göre harekât sonrasında birliklerden cerideleri istendiğinde pek çok birliğin süre talep etmesi, bunların zamanında tutulmadıklarını gösteriyordu.⁶² Dolayısıyla bu kayıtların olguları ve olayları olduğu gibi

⁵⁷ İrfan Akay, *Kıbrıs Barış Harekâtı Anıları*, (İstanbul: Efe Akademi Yayınevi, 2021): 7 – 8.

⁵⁸ Enes Kolat, *Kıbrıs 1975: Askerlerin Türküsü*, (İstanbul: Arı Matbaası, 2021).

⁵⁹ Ulvi Keser, *Ben de Oradaydım: Kıbrıs’tan Gazî Anıları*, 2. Cilt, (İstanbul: Hiper Yayın, 2021).

⁶⁰ Bkz. Mesut Uyar, “Bir Muharebe, İki Görüş: Kunu-ri Muharebesi Kaynaklarına Eleştirel bir Bakış,” içinde Mehmet Ali Tuğtan (der.), *Kore Savaşı: Uzak Savaşın Askerleri*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013): 70 – 72; Mesut Uyar ve Serhat Güvenç, “One Battle, Two Accounts: The Turkish Brigade at Kunu-ri in November 1950,” *The Journal of Military History*, 80/4, (Ekim 2016): 1134 – 1136.

⁶¹ Bkz. Erol Mütercimler, *Satılık Ada: Kıbrıs*, 5. Basım, (İstanbul: Alfa, 2007): 699 – 718.

⁶² Sever, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs...*, 223.

yansıtma işlevini ne denli karşılayacağı şüphelidir. Öte yandan ceridelerin bölük pörçük de olsa yayınlarda kullanıldığına rastlanmıştır.⁶³

Büyük anlatı eksikliğinin bir sonucu da aynı olayın çok çelişkili aktarımlarına rastlanmasıdır. Örneğin 61. Piyade Alayı, Deniz Piyade Alayı ve 3. Komando Taburu’nun katıldığı Lapta-Karava Taarruzu konusunda başarının hangi birliğe ait olduğu olayı aktarının kim olduğuna göre değişmektedir. 61. Piyade Alayı’nın bağlı bulunduğu 28. Piyade Tümenin komutanı Fazıl Polat’a göre bu taarruzun yükünü emrindeki alay taşımıştır. Diğer birlikler bekleneni verememiştir.⁶⁴ Deniz Piyade Alayı Komutanı Neş’et İkiz ise bambaşka bir anlatı aktarmaktadır. Ona göre batıdan gelen komando taburu görevini örnek bir şekilde tamamlarken, 61. Piyade Alayı biraz yavaş kalmıştır. Kendisi Polat’a bu durumu telefonla iletmıştır.⁶⁵ Muzaffer Sever ise 3. Komando Taburu dışındaki birliklerin belirlenen hedefleri zamanında ele geçirememeleri nedeniyle bu komando taburunun yanlarından ateş yediği yorumunu yapmaktadır.⁶⁶

Harekât için asıl birliklerden alınıp muharebeye katılacak tümenlerin emrine verilen birliklerin yakın zamana dek adı anılmazdı. 39. Piyade Tümeni emrine verilen 5. Zırhlı Tugay başlısı 51. ve 52. Mekanize Piyade Taburları ile 28. Piyade Tümeni emrine verilen Tank Gösteri ve Tatbikat Alayı bu tür örneklerdir. Ankara Etimesgut’tan kaydırılan Tank Gösteri ve Tatbikat Alayı mensuplarının yaptıkları yayınlar sayesinde bu birlik hakkında biraz olsun bilgi sahibi olunmuştur.⁶⁷ Ancak 51. ve 52. Mekanize Piyade Taburlarının öyküleri hala anlatılmayı beklemektedir. Aslında Kıbrıs Barış Harekâtı’na katılan birliklerin hangileri olduğunun ancak 2015 yılında yapılan bir yayınlara açıklığa kavuşmuş olması bazı birlikler hakkında suskunluğun çok daha uzun sürdüğünü göstermektedir.⁶⁸

Suskunluk olgusal temelleri tartışmalı bazı “efsanelerin” doğmasına da yol açmıştır. Beşparmak Dağları’nın yüksek tepelerinin birinde kalan M-47 tankı bu efsanelerin en yaygın bilinenlerindedir. 1024 rakımlı tepeye yönelik taarruz sırasında mayına basan bu tank savaş dışı kalmıştır. Tank oldukça dar bir dağ yolunda piyadeler eşliğinde yapılacak bir taarruz için oluşturulan görev kuvvetinin unsuruydu. İki adet M-47 tankı ve 5 adet M-113 Zırhlı Personel Taşıyıcı (ZPT) desteğiyle oldukça elverişsiz bir arazide, askeri mantığı bir hayli tartışmalı bu girişim dar dağ yolunda bir M-47 ile M-113’ün vurulması, bir M-47 ile M-113’ün ise Rumlar tarafından sağlam ele geçirilmesiyle sonuçlanmıştır.

Uzun zaman önce bu girişim kendisi de tankçı olan Mahmut Boğuşlu tarafından eleştirilmişti. Harekât sırasında 6. Kolordu Kurmay Başkanı olan Boğuşlu’ya göre bir kural hatası yapılmıştı. Bu taarruzda önde ZPT’ler bulunmalı, tanklar arkalarından gelmeliydi. Bu olaydan tankçıların ders çıkarmaları gerekiyordu.⁶⁹ Ancak Kıbrıs Barış Harekâtı’ndan alınan derslere ilişkin bir

⁶³ İlginç bir örnek Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı S-3 Kur. Bnb. Sedat Metin’in yazdığı şiir kitabıdır. Alayın muharebelerini şiirlerle anlatmayı tercih eden Metin, eserinde KTKA’nın ceridesinden alıntılara da yer vermiştir. Bkz. Sedat Metin, *Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı: Sancak Destanı*, (Ankara: Ajans-Türk A.Ş., 1996).

⁶⁴ Yılmaz Polat, *Barış İçin Oradaydılar: Parola – Kıbrıs*, (Ankara: Ulus Dağı Yayınları, 2007): 98 – 99.

⁶⁵ İ. Neş’et İkiz, *Bir Ada, Bir Dava, Bir Savaş: Kıbrıs Barış Harekâtı*, (İstanbul: Alfa 2007): 214 – 215.

⁶⁶ Sever, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs...*, 164 – 165.

⁶⁷ Bkz. Ahmet Demir, “Yine Bir Ağustos Günüyüdü, Kıbrıs’ta...” *Bütün Dünya*, (Ağustos 2004): 31-34; İzzettin Çopur, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*, (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2014).

⁶⁸ M. Şükrü Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı: Birlikler ve Muharebeleri*, (Ankara: Türkiye Muharip Gaziler Derneği, 2015).

⁶⁹ Mahmut Boğuşlu, *1960-1978 Olayları: Anılar Yorumlar*, (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1995): 110.

resmi yayında bu olaya yer verilmemiştir.⁷⁰ Tankın bu yüksek tepedeki varlığı hem bir efsanenin doğmasına hem de bu tankın bir ziyaret mekânına dönüşmesine neden olmuştur. Tanka ilişkin efsanenin kaynağına ulaşmak mümkün olmadıysa da 1990’da yayınlanan bir kitapta “Abide Tank” olarak ayrı bir bölümde ele alındığı görülmüştür. Mehmet Arslan’ın *Tercüman ve Zaman* gazetelerinde yayınlanan yazı dizilerinden derlenen kitapta daha çok Kıbrıs Barış Harekâtı’nın manevi ve mistik yönleri ele alınmıştır.⁷¹ Dolayısıyla Kornos Tepe’de mayına basan M-47’nin efsaneye dönüşmesinde, harekâtı manevi unsurlarla açıklama çabalarının önemli rol oynadığını düşünmek yanlış olmaz.

Görece yakın zamanda en dikkat çekici büyük anlatı oluşturma denemesi Turgut Özakman’dan gelmiştir. Özakman’ın yüzlerce baskıya ulaşan *Diriliş: Şu Çılgın Türkler* romanının devamı niteliğinde *Çılgın Türkler Kıbrıs* adlı eseri aynı başarıyı gösterememiştir.⁷² Bu devam niteliği dahi aslında Kıbrıs Barış Harekâtı’nı Türk Kurtuluş Savaşı büyük anlatısına eklemeye çabası olarak dahi görülebilir. Bu bağlantı giderek sık ve vurgulu biçimde dile getirilmektedir. Ancak Özakman’ın kitabı çok sayıda olgu hatası içermektedir. Ortaya yeni bir anlatı koymaktan ziyade daha önce yapılmış yayınları tekrarlayan bir derlemedir. Bu açıdan Kıbrıs Barış Harekâtı’nın büyük anlatı eksikliğini doldurmaya yetmemiştir.

Bu yönde çabaların en yakın tarihli örneği Hasan Kundakçı’nın *Kıbrıs’ta Barış İçin Savaş: 20 Temmuz 1974* adlı kitabıdır. Oldukça uzun ve bilgi yüklü kitapta Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel arka planından yola çıkılıp Barış Harekâtı ikincil kaynaklar üzerinden ele alınmaktadır. Ana fikri Türklerin ve Rumların bir arada yaşamayacaklarıdır. Mevcut durum en iyi çözümdür. “Kurtuluş Savaşı” ile süreklilik vurgusu bu kitapta da göze çarpmaktadır.⁷³

Sonuç olarak mevcut yazın, geçmişe göre çok daha çeşitli, çok sesli ve samimi anlatılarla zenginleşmiştir. Harekât hakkında konuşmak, yazmak konusunda gazilerin eskiye göre çok daha istekli oldukları gözlemlenmektedir. Ancak geçmiş uzun “suskunluk” dönemleri, anlatılanlara uygulanan öz sansür ve nihayet harekâtın askeri ve siyasi hedeflerinin ne olduğunu hala tam anlayamaması, bir büyük anlatının ortaya çıkmasını zorlaştırmaktadır. Bir diğer zorluk da harekâtın, güncel iç ve dış siyasi ihtiyaçlar çerçevesinde sürekli revize anlatılara tabi tutulmasıdır. Başlangıçta sadece Kıbrıs Türklerinin güvenliği için adaya müdahalenin temel gerekçesiydi. Bu açıdan 1990’lı yıllarda örneklerine sıkça rastlanacak “insani müdahale” uygulaması gibi ele alınıyor ve aktarılıyordu. Ancak özellikle Annan Planı sonrasında adanın Türkiye için jeostratejik önemi, Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin önüne geçti. Hele 2019’da Doğu Akdeniz’deki doğal kaynaklar üzerine başlayan tartışma sonrasında, Kıbrıs gerektiğinde Kıbrıslı Türklerle rağmen taviz verilmemesi gereken bir konuya dönüştü. Zaten yeterince olgunlaşmamış bir anlatı, hızlı jeopolitik gelişmelere ayak uydurma zorunluluğu nedeniyle yeniden üretilemiyor, pekişemiyor. Sonuç olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı 50’nci yıldönümünün eşliğinde hala bir büyük anlatıdan yoksun kalmaya devam ediyor.

⁷⁰ Nihat Okçay, *Geçmişten Geleceğe Kıbrıs: Askeri ve Siyasi Gelişmeler, Anılar ve Sınır Olayları*, (Ankara: K.K. Eğitim ve Doktrin Komutanlığı Alınan Dersler Merkezi, 2000).

⁷¹ Mehmet Arslan, *Kıbrıs Harekâtının Perden Arkası*, (İstanbul: Akabe Yayınları, 1990): 33 – 34.

⁷² Turgut Özakman, *Çılgın Türkler Kıbrıs*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2012).

⁷³ Hasan Kundakçı, *Kıbrıs’ta Barış İçin Savaş*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020).

KAYNAKÇA

- Akay, İrfan, *Kıbrıs Barış Harekâtı Anıları*, İstanbul: Efe Akademi Yayınevi, 2021.
- Alkoç, Ayhan, “Kıbrıs Harekâtı’nın Sessiz Kahramanları,” *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 80/487, (Ekim 1974): 14-19.
- Andrews, Maggie, Bagot-Jewitt, Charlie and Hunt, Nigel, “Introduction: National memory and war”, *Journal of War and Culture Studies*, 4/3, (2011): 283-288.
- Arslan, Kahraman, *Bir Kıbrıs Gazisinin Sıradışı Anıları*, Ankara: Minel Yayın, 2019.
- Arslan, Mehmet, *Kıbrıs Harekâtının Perden Arkası*, İstanbul: Akabe Yayınları, 1990
- Artuç, İbrahim, *Kıbrıs’ta Savaş ve Barış*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1989.
- Atun, Ali Fikret, *İkinci Kıbrıs Seferi: 20 Temmuz 1974*, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 1999.
- Bakkalbaşıoğlu, Özhan, *Kıbrıs Barış Harekâtı: TCG Kocatepe Nasıl Battı? (Bir Akıl Tutulması)*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020.
- Başel, Mustafa, *3’ncü Komando Bölük Kıbrıs’ta: ‘Beni Bırakma Komutanım’*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2016.
- “Biden Holds Up Export License for CH-53Es for Turkey,” *Defense Daily*, 208/32 (16 Kasım 2000).
- Birand, Mehmet Ali, *30 Sıcak Gün*, İstanbul: Milliyet, Eylül 1975.
- Birand, Mehmet Ali, *Diyet: Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Uluslararası Pazarlıklar (1974-1980)*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978.
- Boğuşlu, Mahmut, *1960-1978 Olayları: Anılar Yorumlar*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1995.
- Bölükbaşı, Süha, *Barışçı Çözümsüzlük*, Ankara: İmge Yayınları, 2001.
- Çakıt, Necabettin, “Kıbrıs Barış Savaşı (Çıkarma ve İndirme),” *Türk Muharıpler Dergisi*, 38/4 (Ekim, Kasım, Aralık 1974): 29-34.
- Çakıt, Necabettin, “Kıbrıs Barış Savaşı Hakkında bir Açıklama,” *Türk Muharıpler Dergisi*, 29/1, (Ocak, Şubat, Mart 1975): 13.
- Çilingir, Attila, *Girne’den Doğan Güneş*, İstanbul: Sektör Yayıncılık, 1997.
- Atilla Çilingir, *Unutanlar, Unutturulanlar ya da Hatırlayamadıklarımız*, Ankara: Otopsi, 2004.
- Çopur, İzzettin, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2014.
- Çölaşan, Emin, *Unutulmayan Söylesiler: Tarihe Düşülen Notlar*, İstanbul: Doğan Kitap, 2006,
- Demirel, Bedrettin, “Bir Savaş Hatırası,” *Kara Kuvvetleri Dergisi*, 44 (Aralık 1974): 25-31.
- Erdem, Turan, *Kıbrıs Barış Harekâtında 3ncü Paraşüt Taburu*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı, 1999.
- Evcil, Cumhuri, *Yavru Vatan Kıbrıs’ta Zaferin Hikayesi*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Başkanlığı, 1999.

- Eruç, Cemal, *Ceride: Bir Komando Tabur Komutanının Kıbrıs Barış Harekâtı’nda 301 Günlük Gayrresmî Harp Ceridesi*, İstanbul: Cinius, 2014
- Flanagan Jr., E. M., *Airborne: A Combat History of American Airborne Forces*, New York: Ballantine Books, 2002,
- Gökhan, Mehmet Remzi, *Kıbrıs Barış Harekâtı’nda İlginç Olaylar*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları, 2004.
- Günsev, Mesut, “Barış Harekâtının 24 İsimli Kahramanı,” *Yıllarboyu Tarih*, (Temmuz 1980): 4-8.
- Günsev, Mesut, *20 Temmuz 1974: Şafak Vakti Kıbrıs’ta*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1996.
- Gürçan, Ali İhsan, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi*, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2013.
- Gürpınar, Vecdet Ertek, *Genç bir Asker, Kıbrıs ve Barış Harekâtı*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2015.
- İkiz, İ. Neş’et, *Bir Ada, Bir Dava, Bir Savaş: Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul: Alfa 2007.
- Kadercan, Tekin, *610 Gerçek Gün*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1978.
- “Kayacan, Kocatepe’nin Batırılmasının Hesabını Vermelidir,” *Son Havadis*, (23 Kasım 1974).
- Keser, Ulvi, *Ben de Oradaydım: Kıbrıs’tan Gazî Anıları*, 2. Cilt, İstanbul: Hiper Yayın, 2021.
- Kolat, Enes, *Kıbrıs 1974: Askerlerin Türküsü*, İstanbul: Arı Matbaası, 2021.
- Kilercioğlu, Orhan Safa, *Unutulan Bedel: Kıbrıs Türkü’nün Acı ve Cesaret Dolu Yılları*, İstanbul: Fark Yayınları, 2007.
- Mazza, Ugo, “Cyprus: Operation Attila,” *Arms and Weapons*, 3/14, (Eylül 1974): 28-34.
- Kundakçı, Hasan, *Kıbrıs’ta Barış İçin Savaş*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020.
- Metin, Sedat, *Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı: Sancak Destanı*, Ankara: Ajans-Türk A.Ş., 1996.
- Mütercimler, Erol, *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul: Yaprak Yayınları, 1990,
- Mütercimler, Erol, *Satılık Ada: Kıbrıs*, 5. Basım, İstanbul: Alfa, 2007.
- Okçay, Nihat, *Geçmişten Geleceğe Kıbrıs: Askeri ve Siyasi Gelişmeler, Anılar ve Sınır Olayları*, Ankara: K.K. Eğitim ve Doktrin Komutanlığı Alınan Dersler Merkezi, 2000.
- Öymen, Altan, “Ecevit Kıbrıs’ı Anlatıyor,” *Cumhuriyet*, (21 Temmuz 1975).
- Özakman, Turgut, *Çılgın Türkler Kıbrıs*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2012.
- “Özal Hükümeti Ecevit’in Kıbrıs Konuşmaları Kitabını Yasakladı,” *Cumhuriyet* (10 Mayıs 1986).
- Polat, Yılmaz, *Ateş Altında Kıbrıs*, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayını, 1998.
- Polat, Yılmaz, *Barış İçin Oradaydılar: Parola – Kıbrıs*, Ankara: Ulus Dağı Yayınları, 2007.
- Sadrzam, Halil, *Birinci Harekât: Temmuz 1974*, Lefkoşa: Söylem Yayınları, 2013; *İkinci Harekât ve Sonrası: Ağustos 1974*, Söylem Yayınevi, Lefkoşa, 2014.
- Sever, Muzaffer, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs: Bitmeyen Gece*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2010.
- Sheenan, Matt and Neimand, Annie, “Science of Story Building: Master and Counter Narratives,” *Science of Story Building* (10 Mayıs 2018), <https://medium.com/science-of-story->

[building/science-of-story-building-master-counter-narratives-1992bec6b8f](#) (erişim 19.03.2022).

Süsoy, Yener, "İngilizleri Ecevit Kurtardı," *Milliyet*, (7 Haziran 1987).

Süsoy, Yener, "Bayrama Gider Gibiydik," *Milliyet* (27 Temmuz 1986).

Tandoğan, M. Şükrü, *Kıbrıs Barış Harekâtı: Birlikler ve Muharebeleri*, Ankara: Türkiye Muharip Gaziler Derneği, 2015.

Tuşalp, Erbil, "Org. Demirel'in Anıları: Kıbrıs'a Nasıl Çıktık?" *Cumhuriyet*, (17-27 Temmuz 1989).

Tutel, Eser, "20 Temmuz'da, Şafak vakti Kıbrıs'ta," *Yıllarboyu Tarih* (Temmuz 1979): 5-12 ve 74.

Üstügen, Haluk, *1'inci Komando Taburu Kıbrıs'ta: Beşparmak Dağlarında Yarma Harekâtı*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2014.

Werstch, James V., *Voices of Collective Remembering*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Yamak, Kemal, *Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler*, İstanbul: Doğan Kitap, 2005.

Uyar, Mesut, "Bir Muharebe, İki Görüş: Kunu-ri Muharebesi Kaynaklarına Eleştirel Bir Bakış," içinde Mehmet Ali Tuğtan (der.), *Kore Savaşı: Uzak Savaşın Askerleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013, 69-80.

Uyar, Mesut ve Güvenç, Serhat, "One Battle, Two Accounts: The Turkish Brigade at Kunu-ri in November 1950," *The Journal of Military History*, 80/4, (Ekim 2016): 1117-1147.